

Sammanfattning av rapporten

Läringsutbildning

Svenska erfarenheter och initiativ i ett europeiskt perspektiv

Jonas Olofsson

I studien framhålls att de initiativ som nu tas i Sverige för att utveckla lärlingsutbildningen i hög grad överensstämmer med mål och strategier på EU-nivå. De stora problemen förknippade med övergången skola-arbetsliv som påverkar ungas villkor i många länder har lett till ett ökat intresse för lärlingsutbildning och då särskilt den klassiska eller mer reglerade lärlingsutbildningsmodellen som förknippas med t.ex. Danmark och Tyskland. I Sverige har företrädare för regeringen framhållit att vi borde lära mer av dessa länder.

Det finns således starka ambitioner att förändra den svenska yrkesutbildningsmodellen och öka inslagen av arbetsplatsförlagt lärande, vilket också är helt i linje med EU:s rekommendationer, men om förändringarna ska förverkligas förutsätts samtidigt att det finns en beredskap i arbetslivet att erbjuda kvalificerad utbildning. Den gymnasiala lärlingsutbildningen har hittills inte väckt någon stor entusiasm. Åtskilliga rapporter har också talat för att det finns kvalitetsproblem förknippat med det arbetsplatsförlagda lärandet. Företrädare för arbetsplatser, bransch- och partsorganisationer har signalerat att de behöver ett mer handfast stöd, inte bara i ekonomisk bemärkelse utan också vad gäller riktlinjer för utbildningen och pedagogiska arbetsmetoder.

Institutionella förutsättningar

Sverige saknar idag flera av de grundläggande förutsättningarna för en klassisk lärlingsmodell. Det handlar om förutsättningar i termer av tydliga styrsystem och stödstrukturer för lärlingsutbildning. På stora delar av arbetsmarknaden saknas väldefinierade och institutionellt ”erkända yrken”. Yrkesbevis och yrkeslegitimationer spelar inte samma roll som i de klassiska lärlingsländerna. De yrkesnämnder som finns inom olika branscher i Sverige har

inte den utbredning och den styrka som krävs för att ta på sig ett större ansvar för lärlingsutbildningen på lokal, regional och nationell nivå. De programråd som har etablerats lokalt och nationellt har inte heller den kapacitet som krävs för att kunna garantera likvärdighet och kvalitet i lärlingsutbildningen på olika yrkesområden och i olika delar av landet.

En grundläggande skillnad jämfört med de klassiska lärlingsländerna är också att den svenska lärlingsutbildningen har legat utanför utbildningssystemet. Det handlar om färdigutbildningar som genomförs med utgångspunkt från utbildningsavtal mellan parterna inom ett antal branscher. Sådan färdigutbildning sker i allmänhet efter att en individ har genomgått en gymnasieutbildning och utgångspunkten är att man ska tjänstgöra ett antal timmar innan man räknas som färdigutbildad yrkesarbetare inom branschen. Utbildningarna täcker en mindre del av arbetsmarknaden.

Lärlingsutbildningens utmaningar

Länderna med mer omfattande lärlingsutbildningssystem har kunnat visa goda resultat i termer av övergången skola-arbetsliv. Lärlingsutbildningen i många länder i Europa tycks underlätta för unga och unga vuxna att ta steget från skola till förvärvsarbete. Det innebär att unga är mindre utsatta för sociala risker kopplat till arbetslöshet och utanförskap (NEET).

Samtidigt framgår det att mönstren inte är helt entydiga. De positiva effekterna av lärlingsutbildning kan vara övergående. Skillnader i arbetslöshet och sysselsättningsgrad mellan länder med mer av arbetsplatsförlagd yrkesutbildning och länder med skolförlagd utbildning är inte så påtagliga för unga som uppnått 25-årsåldern. Det finns också andra, och mer grundläggande skäl, till försiktighet i bedömningarna. En trend i många länder

är att unga i allt högre grad väljer andra och skolförlagda utbildningar än traditionell lärlingsutbildning, det gäller exempelvis i Danmark och Tyskland. En annan trend är att fler arbetsgivare, även i länder med starka lärlingstraditioner, inte rekryterar lärlingar. För att motverka den sistnämnda trenden ökar de offentliga subventionerna till företagen, men frågan är hur långt man kan gå i ekonomiskt stöd till företagen utan att själva grundidén med en lärlingsutbildning starkt kopplad till arbetslivets behov går förlorad. En framgångsrik lärlingsmodell kan knappast subventioneras fram.

Vilka är då de allvarligaste utmaningarna för lärlingsutbildningen? Arbetsgivarnas intresse för att erbjuda utbildningsplatser påverkas bland annat av följande faktorer:

- Mer kortsiktiga investeringshorisonter i en global ekonomi (fokus på "shareholder" snarare än "careholder") gör företagen mindre benägna att göra långsiktiga utbildningsinvesteringar.
- En än svårare utmaning ligger kanske i de förändringar av arbetsorganisationer som kan urskiljas. Det handlar om ett starkare fokus på kärnverksamheter (outsourcing), flitigare användning av underleverantörer och inhyrd arbetskraft. Ibland talar man om magra arbetsorganisationer (lean production).

Det grundläggande dilemma är att det som är samhällsekonomiskt önskvärt inte alltid ter sig rationellt ur de enskilda aktörernas – i det här fallet arbetsgivarnas – perspektiv. Erfarenheterna från lärlingsländerna illustrerar att det ofta krävs långtgående regleringar för att skapa förutsättningar för samverkan och för att reducera de risker som annars hämmar enskilda företags vilja att rekrytera och utbilda lärlingar.

Kanske är den nationella arenan för begränsad för att skapa en bredare uppslutning bakom lärlingsagendan. Den pakt för lärlingsutbildning som EU utvecklar borde rimligen följas av konkreta strategier i syfte att skapa gemensamma regler och minimiinsatser för lärlingsutbildning i samtliga länder som omfattas av EU-samarbetet på yrkesutbildningsområdet. Svenska politiker och parterna på arbetsmarknaden kunde visa större intresse för sådana nationsöverskridande lösningar än vad som är fallet idag.